

DOI 10.36074/logos-24.11.2023.42

ІМЕННІСТЬ І БЕЗІМЕННІСТЬ У РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «РЕКРЕАЦІЇ»

Локшина Діана Дмитрівна
здобувачка СО Магістр ОП «Прикладна лінгвістика»
факультету філології, психології та іноземних мов
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Кравченко Елла Олександрівна
доктор філологічних наук, доцент кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології
Донецький національний університет імені Василя Стуса

УКРАЇНА

За традицією, роман Ю. Андруховича «Рекреації» розглядають в контексті явища українського постмодернізму, зокрема “карнавальної” прози. Основні риси поетики постмодернізму, серед яких – інтертекстуальна гра з текстами попередників, усвідомлення реальності як апокаліптичного карнавалу, пародійна спрямованість, багатогранний образ оповідача, суміш традиційних мотивів, образів тощо, підтверджують уналежнення роману українського письменника до яскравих зразків постмодерністської прози.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі та значущості власних імен (поетонімів) як складників онімного простору і компонентів цілісності (тексту), спрямованого на гру, пародіювання і трансформацію елементів найширшого історико-культурного контексту.

Принцип карнавальності реалізується як в поетиці роману взагалі, так і в конкретних сюжетних епізодах [4, с. 6]. Ідея карнавалізації пронизує текст, визначаючи його цілісний зміст і розвиток (розгортання) сюжету у тому числі завдяки поетонімам і численним безонімним номінаціям. Домінатними прийомами поетики іменності та безіменності стають такі: 1) вибудовування вигаданого – оновленого часопростору; 2) суміщення реально існуючих і фіктивних імен, що конструюють часопростір, зорієнтований на реальність і вимисел; 3) відсутність імен у епізодичних персонажів або згадуваних осіб.

У романі «Рекреації» безконфліктно співіснують промовисті імена дійових осіб (*Орест Хомський, Гриць Штундера, Ростислав Мартофляк*) і оніми історико-культурного походження, які насамперед демонструють коло читання, обізнаності, вподобань персонажів (*Герман Гессе, Фройд, Рільке, Глюк, Гендель, Міккі Рурк*).

Події в «Рекреаціях» розгортаються в межах вигаданого міста *Чортопіль*, де відбувається *Свято Воскресаючого Духу*. Хронопоетонім іронічно поєднується за змістом з образним визначенням топопоетоніма *Чортопіль*: <...> *Чортопіль – наша духовна Мекка, і не побувати в ньому не можна, якщо ти справді любиш свій рідний край*<...> [1]. Семи ‘святість’, ‘духовність’, ‘любов до рідного краю’, сформовані онімом у переносному значенні та його найближчим контекстом, вступають у протиріччя з семантикою ‘грішне’, заактуалізованою в назві *Чортопіль*. Дослідники проводять аналогії із реальними топонімами Тернопіль, Чорнобиль, Чортків, підкреслюючи унікальність художнього об’єкту, вибудованого на зразок реального: воно має *Річку, Писану Скалу, урочище Сільце, центр туризму «Гуцулочка», готель «Синьогора* та ін.

У відновленому часопросторі «Рекреацій» безліч дійових осіб не удостоєна власних імен, залишаючись перебиранцями в *масках і з розмальованими фізіями*, які беруть участь у карнавальній процесії. Г. П. Лукаш зазначає, що тканину тексту вибудовує онімна лексика, яка «поєднує різні часові виміри: минуле – сучасне – майбутнє, створюючи ілюзію ймовірного. <...> прийом травестії проектується на сучасні образи, захоплюючи “дорогою” образи попередніх часів, змішуючи реальні та вигадані постаті» [3, с. 36]. Якщо в “суміші” поетонімів «Рекреацій» поєднано “реальне” (*Ломоносов, Степан Бандера*) та вигадане (*Чортопіль, Задорожній*), минуле (*Гендель, Рільке*) й сучасне (*Віталій Коротич, Лех Валенса*), то перевдягнені *dramatis personae* карнавальної процесії, позбавлені імен, характеризуються трагедійно-комічними ознаками ‘позачасовості’ та ‘позапросторовості’ [2, с. 107].

Пор.: “То були *Ангели Божі, Цигани, Маєри, Козаки, Ведмеді, Спудеї, Чорти, Відьми, Русалки, Пророки, Отці Василіани в чорному, Жиди, Пігмеї, Повії, Улани, Легіонери, Пастушки, Ягнята, Каліки, Божевільні, Прокажені, Паралітики на Роздорожжю, Вбивці, Розбишаки, Турки, Індуси, Січові Стрільці, Волоцюги, Кобзарі, Металісти, Самураї, Дармограї, Сердюки, Олійники, Мамелюки, Яничари, Манкурти, Ветерани, Афганці, Багатодітні Сім’ї, Сарацини, Євреї, Негри, Патриції в тогах, Хвойди, Писарі, Брехуни з висолопленими язиками, Дебіли, Козаки-Запорожці, Піхота, Музики, Магометани, Маланки, Маланці, Діптянки, Блудниці, Гуцули, Троянці, Сармати, Етруски, Гіппі, Сліпці, Трембітарі, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, Гетьмани, Ченці, Панки, Клошари, Цьохлі, Трубадури, Різники, Юристи, Хапуги, Пияки, Лікарі, Ледарі, Араби, Кацапи, Опришки, Отці Домінікани в білому, Шльондри, Герої, Пиворізи, Мочиморди, Салоїди, Голодранці, Дуболоми, Сажотруси, Козолупи, Недоріки, Менестрелі, Проститутки* – а всіх інших перелічити просто неможливо, бо були там ще *Горили, Генерали, Гавіали, Павіани, Павликіани, Данайці, Нанайці, Німфи, Нівхи, Ассирійці, Арнаути, Торбохвати, Лірники, Сирники, Шинкарі, Македонці, Броварі, Анахорети, Пупорізки, Українці, Лесбіяни, Гноми, Мавки, Мавпи, Лилики, Чорні Коти, Грудні Жаби, Алхіміки, Шльохи, Профури, Татари, Бубабісти...*” [Андрухович, с. 68]. Умовність прихованих під маскою осіб, плюральна форма, призначена актуалізувати співвіднесеність “личини” з кількома об’єктами, декларують узагальненість найменувань. Такі одиниці слід потрактовувати як квазіоніми, а їх домінантною ознакою стає театральність. Карнавального сенсу може набувати ім’я, якщо персонаж видає себе за іншого, приховує справжню особистість. Так, *Хомський* видає себе за своєрідного Дон-Жуана, але цей запозичений з літератури образ є маскою для демонстрації схожості з учасниками карнавалу.

Зразок фарсу, обігравання, зниження святого вміщено у Програму *Свята Воскресаючого Духу* із заходами:

– *науково-теоретична конференція «Свято, яке завжди з нами»*. Назва конференції є прямою (відкритою) алюзією на заголовок роману Е. Хемінгуея «*Свято, яке завжди з тобою*» із заміною особового займенника *ти* на *ми*.

– *урочиста літургія* відбувається у церкві *Воскресіння* в Чортополі. Контактне розміщення онімів актуалізує опозицію *святе – грішне*.

– *демонстрація художнього кінофільму «Еманюель-4»*. Назва фільму є відкритою алюзією на французький еротичний фільм 1974 року, знятий режисером Жустом Жакеном за однойменним романом Еммануель Арсан.

– ораторія «*Дух, що тіло пре до бою*». «Саркастично-знижена назва ораторії є герметичною алюзією на революційно-патріотичний «Гімн»: *Вічний революціонер – / Дух, що тіло рве до бою*» [2]. Символічно-програмовий зміст

поезії І. Франка знищує заміна *рве – пре*, невипадковість якої підтверджує Програма свята. Відновлений образ-символ виникає з перевтілення *високе* → *низьке*, ознаменовуючи смерть *Вічного революціонера* (Пор. у Франка: *Він живе, він ще не вмер*). Взагалі назва художнього фільму і ораторії, інші заходи (*вибори Королеви Свята «Суперпанна», рок-група «Оргазм»*) актуалізують сутність свята як перемоги плотського над духовним.

Удавана реальність «Рекреацій» висвітлює ідею “перелицьовування” подій, кругообігу часу, гумористичного або саркастичного переосмислення існуючого, змішування часу і простору. Отже, функційне навантаження одиниць історико-культурного походження та фіктонімів спрямоване на конструювання ідейно-художньої концепції твору. Одягання масок персонажами і перевтілення існуючих ідей, ситуацій, мотивів символізує карнавалізацію онімного простору і романної дійсності відповідно до вислову “Карнавал не спостерігають, у ньому живуть”.

Список використаних джерел:

- [1] Андрухович Ю. Рекреації : Роман. К. : Час, 1997 // Режим доступу : http://thelib.ru/books/andruhovich_yuriy/rekreacii-read.html
- [2] Кравченко Е. О. Поетика зв'язків і відношень імені – тексту – поетонімосфери . К., 2017. 568 с.
- [3] Лукаш Г. П. Травестія І. Котляревського та карнавальність Ю. Андруховича // Записки з ономастики, 1999. №2. С. 31–40.
- [4] Харчук Р. Юрій Андрухович не для дітей // Дивослово. 2006. № 12. С. 1–29.